

Universiteit Gent
Academiejaar 2004 – 2005

Het partnerschap EU – Rusland na de uitbreiding van de EU
Prof. dr. Marc Maresceau (Promotor)
Grondige Studie van het Europees Gemeenschapsrecht

Freya BAETENS
Stamnummer: 2000 2249
Derde Licentie Rechten
Optie: Nationaal en Internationaal Publiekrecht

*The strategic partnership between Russia and the
EU is of fundamental importance
...but its full benefits have yet to be realized.*

Javier Solana

*(‘The EU-Russia Relationship at the Start of the Millenium’, 14 januari 2000
www.ue.eu.int/Solana)*

*What is lacking, is an effective mechanism for
cooperation that would allow Russians to take part
in the preparation of EU decisions.*

Vladimir Putin

*(Speech voor de leden van de Duitse Bundestag en Bundesrat, Berlijn, 21 september 2001
www.fifoost.org/rusland/land/putin-rede.php)*

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	III
AFKORTINGENLIJST	IV
INLEIDING	VI
I. SITUERING VAN DE BETREKKINGEN	1
II. VOORNAAMSTE AKKOORDEN EN DOCUMENTEN	2
A. DE PARTNERSCHAP- EN SAMENWERKINGSOVEREENKOMST MET RUSLAND (1997 – 2007).....	2
1. <i>Algemeen</i>	2
2. <i>Waarden, normen en politieke dialoog (preambule en Titels I en II)</i>	2
3. <i>Handel en economische samenwerking (Titels III, IV, V, VI en VII)</i>	3
4. <i>Voorkoming van illegale activiteiten, cultuur en financiën (Titel VIII, IX en X)</i>	3
5. <i>Institutioneel (Titel XI)</i>	3
6. <i>Conclusie: de juridische impact</i>	4
B. DE GEMEENSCHAPPELIJKE STRATEGIE (1999 – 2004).....	5
C. DE MIDDLE TERM STRATEGY TOWARDS THE EU (2000 – 2010).....	6
D. HET EU COUNTRY STRATEGY PAPER ON RUSSIA (2002 – 2006).....	7
E. HET EU PRESIDENCY WORK PROGRAMME.....	7
F. COMMUNICATION ON EU-RUSSIA (2004).....	7
G. SECTORALE AKKOORDEN.....	8
III. ONTWIKKELINGEN OP TOPOVEREENKOMSTEN	8
A. DE EERSTE FASE: VAGE BELEIDSLIJNEN.....	8
B. DE TWEDE FASE: CONCRETE STRUIKELBLOKKEN.....	9
1. <i>Kaliningrad</i>	9
2. <i>Rechten van Russische minderheden in de Baltische Staten</i>	10
C. DERDE FASE: DE UITBOUW VAN DE GEMEENSCHAPPELIJKE EUROPESE RUIMTES.....	11
1. <i>Aanloop</i>	11
2. <i>... voor de sprong: de stappenplannen</i>	12
a. <i>Gemeenschappelijke Economische Ruimte</i>	12
b. <i>Gemeenschappelijke Ruimte voor Vrijheid, Veiligheid en Justitie</i>	12
c. <i>Gemeenschappelijke Ruimte voor de Externe Veiligheid</i>	12
d. <i>Gemeenschappelijke Ruimte voor onderzoek, onderwijs en cultuur</i>	13
3. <i>Vergelijking met de planning van 2004</i>	13
EU HOPES LATVIA-RUSSIA ROW RESOLVED BEFORE SUMMIT, 29 APRIL 2005, HTTP://WWW.EUBUSINESS.COM	13
4. <i>Voorlopige balans</i>	13
IV. EU-RUSSISCH PARTNERSCHAP: TWEE BELEIDSASPECTEN EXTRA BELICHT	14
A. VEILIGHEIDSBELEID: EEN PROBLEEM VAN PERCEPTIE.....	14
1. <i>Welk beeld heeft de EU van Rusland?</i>	14
2. <i>Welk beeld heeft Rusland van de EU?</i>	15
3. <i>En de toekomst?</i>	15
B. ECONOMISCH BELEID: 'INTERDEPENDENCE'.....	16
IV MOGELIJKE OORZAKEN VAN HET BEPERKTE SUCCES VAN HET PARTNERSCHAP	17
A. DE RELATIE MET DE VS / DE NAVO.....	17
B. ONWETENDHEID EN BUREAUCRATIE.....	18
C. CULTUUR- EN WAARDEVERSCHILLEN.....	18
D. PERCEPTIE VAN MACHT EN STATUS.....	19
BESLUIT	20
BIBLIOGRAFIE	22

Afkortingenlijst

ACP	African Caribbean Pacific
CEES	Common European Economic Space
CFSP	Common Foreign Security Policy
CSP	Country Strategy Paper
EFAR	European Foreign Affairs Review
EG	Europese Gemeenschap
EGKS	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EGV	Verdrag van de Europese Gemeenschappen
ENP	European Neighbourhood Policy
ESDP	European Security and Defence Policy
EU	Europese Unie
FRD	Facilitated Rail Document
FTD	Facilitated Train Document
GAERC	General Affairs and External Relations Council
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GOS	Gemeenebest van Onafhankelijke Staten
H.v.J.	Europees Hof van Justitie
Jur.	Jurisprudentie
MFN	Most Favourite Nations
NAVO	Noord Atlantische Verdrags Organisatie
NIS	Newly Independent States
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
P.B.	Publicatieblad
PCA	Partnership and Cooperation Agreement (Partnerschaps- en Samenwerkingsakkoord)
PHARE	Poland and Hungary Assistance for Reconstructing the Economy
RAE	Revue des affaires européennes
TACIS	Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States
USSR	Unie van de Socialistische Sovjet Republieken
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten van Amerika
WTO	World Trade Organisation

Wanneer de Engelstalige term ook in het Nederlands ingeburgerd is, heb ik de Engelse afkorting gebruikt (bv. PHARE). Wanneer de Nederlandstalige afkorting even goed bekend is, heb ik deze verkozen (bv. NAVO).

Belangrijk!

Alle adressen van websites werden op **16 mei 2005** nagekeken. Wegens de grote hoeveelheid sites die ik als bron in de voetnoten vermeld, heb ik voor de algemene overzichtelijkheid (en wegens plaatsgebrek) niet elke keer opnieuw deze zelfde datum erbij gezet.

Inleiding

Het partnerschap EU-Rusland na de uitbreiding van de EU, is enkel te begrijpen voor wie de voorgeschiedenis goed kent. Bij het schrijven van deze scriptie ben ik ervan uitgegaan dat mijn lezers deze kennen, en heb ik mij daarom (en ook wegens de beperkte plaats die mij toegemeten is) beperkt tot een korte situering van de Europees-Russische betrekkingen. Vervolgens geef ik een overzicht van de akkoorden en documenten die, volgens de EU-website zelf, de kern vormen van het partnerschap.

De relatie EU-Rusland krijgt niet alleen vorm door de officiële documenten, zij wordt ook (en misschien zelfs vooral) beïnvloed door de Topconferenties die elke zes maanden plaatsvinden. Ik heb hierin getracht drie fasen te onderscheiden: een initiële fase, waarin men vooral mooie ideeën naar voren brengt, zonder daaraan veel concrete uitvoering te koppelen. De tweede fase hield vooral het ‘blussen van brandjes’ in, met als belangrijkste problemen: de regio Kaliningrad en de schendingen van de rechten van de minderheden in de Baltische staten, met de Russische weigering tot uitbreiding van de PCA tot gevolg.

De laatste fase die ik heb beschreven, is die waar we ons momenteel in bevinden: de effecten van de uitbreiding worden langzaam zichtbaar, en de EU beseft dat het tijd wordt om mooie beloften langzaam in te lossen. Het stappenplan ter uitwerking van de Vier Gemeenschappelijke Ruimtes is hier het beste voorbeeld van. Doorheen deze fasen wordt ook de bewustwording in Rusland gevlochten: de EU is geen voorbijgaand fenomeen, efficiënte en effectieve samenwerking is noodzakelijk. Rusland wil echter wel als een gelijkwaardige partner behandeld worden, en beseft heel goed dat aan de uitbreiding van de EU ook negatieve gevolgen verbonden zijn.

Tijdens de jaren '90, werd de relatie met Rusland vooral in functie van economische betrekkingen gezien. Deze betrekkingen zijn nog steeds van primordiaal belang, zodat de economische toekomst van het partnerschap, één van beide invalshoeken vormt van waaruit ik de relatie EU-Rusland speciaal belicht. Toen de EU in 1999 haar eigen veiligheids- en defensiebeleid (European Security and Defence Policy – ESDP) begon te ontwikkelen, en zeker na de door de US afgekondigde ‘global war on terrorism’, ontstond de vraag naar samenwerking met Rusland inzake veiligheid en defensie. Het tweede aspect waar ik stil bij sta, is precies die samenwerking rond veiligheid. Momenteel speelt Rusland nauwelijks een rol in het ESDP, niet als militaire bedreiging (behalve misschien in de visie van enkele nieuw-toegetroden staten), en niet als waardevolle partner.

Gezien de belangrijke rol die Rusland in de Europese geschiedenis heeft gehad, gezien het feit dat het een buurland van de EU is en gezien de gelijkaardige bedreigingen van internationaal terrorisme, is het verrassend om te zien hoe weinig samenwerking er *de facto* eigenlijk is tussen beide landen. Aan de

hand van de analyses van enkele eminente auteurs, zal ik bespreken welke mogelijke oorzaken hieraan ten grondslag kunnen liggen. Doorheen deze scriptie, probeer ik ook enkele bescheiden toekomstvoorspellingen te maken.

Freya Baetens

Gent, 17 mei 2005

I. Situering van de betrekkingen

De basis van de hedendaagse betrekkingen met Rusland ontstond in de jaren tachtig, toen in de Sovjet-Unie president Gorbachov aan de macht kwam, wat verschillende ingrijpende wijzigingen met zich meebracht. In 1989 sloot de Europese Gemeenschap (hierna EG) haar eerste akkoorden in Oost-Europa, nl. met Hongarije, Polen en de Sovjet-Unie, met als doel de bevordering van handel en economische samenwerking. De Sovjet-Unie werd bij onderhandelingen op gelijke voet behandeld met de andere landen, wat de Russische Federatie tot op vandaag niet helemaal zint. Getuige daarvan waren bv. de discussies rond de ondertekening van de EU Police Mission, waarbij Rusland tevergeefs eiste dat de documenten zouden vertaald worden in het Russisch.¹

Toen de EG in 1989 het PHARE-programma lanceerde, werd duidelijk gesteld dat dit niet bedoeld was voor de Sovjet-Unie, wat toch een eerste teken van een gedifferentieerd beleid was. De motivering achter deze beslissing was de precare situatie waarin president Gorbachov zich bevond: als gevolg van een slecht draaiende economie heerste er onzekerheid over de toekomst, de eerste voorbode van de chaos die zou volgen. Een tweede reden was de enorme geografische omvang van het land: men vreesde dat alle fondsen naar de Sovjet-Unie zouden vloeien ten nadele van de noden van de andere landen.

Na het uiteenspatten van de Sovjet-Unie op 25 december 1991, startte de EG een apart programma op: Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States (TACIS). Er volgde een sneeuwbal effect van onafhankelijkheidsverklaringen, aangezien Rusland economisch, politiek en institutioneel zwak stond. De akkoorden met de Sovjet-Unie werden getransfereerd naar Rusland, maar ook naar de andere staten zoals Wit-Rusland, Oekraïne en Moldavië, die gedurende hun geschiedenis nooit onafhankelijk geweest waren.

Intussen was de EG echter bezig met het onderhandelen van het verdrag van Maastricht (7 februari 1992) en de Europa-akkoorden. Dit was slechts één jaar voor de top van Kopenhagen, maar bij de beraadslagingen tot uitbreiding van Europa, overwoog niemand om enige actie te ondernemen in de richting van Rusland. Toen in 1992 de chaos in Rusland het grootst was, kwam er reactie van de EG: een voorstel tot het sluiten van een Partnerschap- en Samenwerkingsovereenkomst (hierna PCA), in de eerste plaats gericht tot Rusland maar ook tot Oekraïne. Uiteindelijk sloot de EG met negen onafhankelijke ex-Sovjetstaten een PCA.²

¹ T., FORSBERG, "The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed", *EFAR* 2004, 264.

² Armenië, Azerbeidzjan, Georgië, Kazakstan, Kyrgyzstan, Moldavië, Rusland, Oekraïne, Oezbekistan
www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/index.htm

Voor de inwerkingtreding van de PCA in 1997, werden de relaties tussen de EU en Rusland geregeld door het Interim Handelsakkoord, getekend in juni 1995.³ Dit Akkoord voorzag in de implementatie van WTO principes in de Europees-Russische handelsrelaties, waardoor vele importbeperkingen werden opgeheven, waardoor intellectuele eigendomsrechten een betere bescherming kregen, en waardoor verschillen in invoerrechten werden geëgaliseerd.

II. Voornaamste akkoorden en documenten

A. De Partnerschap- en Samenwerkingsovereenkomst met Rusland (1997 – 2007)

1. Algemeen

Een PCA is verschillend van de Europa-akkoorden (waarop Rusland zich oriënteerde), hoewel deze er wel deels model voor stonden.⁴ De filosofie is echter totaal anders: Europa-akkoorden waren oorspronkelijk *in se* geen pre-toetredingsverdragen maar men ging wel zover om de toetredingswens van deze landen te erkennen, het waren dus associatie-akkoorden. Een PCA daarentegen is juridisch gefundeerd op de artikelen 308 en 133 van het EG Verdrag, terwijl de basis van de associatie-akkoorden artikel 310 van het EG Verdrag is.⁵

Het doel van de PCA is het aanmoedigen van politieke, commerciële, economische en culturele samenwerking tussen Rusland en de EU. Na 2 jaar onderhandelen, werd de PCA getekend in juni 1994 (een paar weken na de ondertekening van de PCA met Oekraïne), trad in werking op 1 december 1997, loopt tot 2007 en bestaat uit 112 artikelen, 10 annexen, 2 protocols en verschillende gezamenlijke verklaringen. Het ratificatieproces was een lange en moeilijke tocht doorheen het parlement van Rusland en de EU, evenals die van de 15 EU lidstaten, dat zelfs tijdelijk werd stopgezet als sanctie tegen het Russische militaire optreden in Tsjetsjenië.

2. Waarden, normen en politieke dialoog (preambule en Titels I en II)

Het belang dat de EU hecht aan waarden en normen komt duidelijk tot uiting in de nadruk die gelegd wordt op de democratische principes van de rechtsstaat, mensenrechten, rechten van minderheden, het meerpartijstelsel, democratische verkiezingen en de vrije liberale markt (vergelijkbaar met de Kopenhagen-criteria).⁶ Men verwijst ook naar het belang van de regionale samenwerking tussen landen van de voormalige Sovjet-Unie, niettegenstaande de onderhandelaars zich bewust waren van de

³ Interim Handelsakkoord EU-Rusland, 1 juni 1995 europa.eu.int/comm/environment/enlarg/russianis_en.htm - 24k

⁴ Overeenkomst inzake partnerschap en samenwerking waarbij een partnerschap tot stand wordt gebracht tussen de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten, enerzijds, en de Russische Federatie, anderzijds., *P.B.* L 327 van 28 november 1997 (hierna PCA).

⁵ Verdrag tot Oprichting van de Europese Gemeenschap (geconsolideerde versie) *P.B.* C 325 van 24 december 2002.

⁶ Preambule; Artikel 2 PCA.

gemengde gevoelens die gepaard gingen met het verdwijnen van de Sovjet Unie, gaande van een heropflakking van het communisme, tot het ontstaan van extreem nationalisme.⁷

3. Handel en economische samenwerking (Titels III, IV, V, VI en VII)

De PCA is een ambitieuze kaderovereenkomst, waarbinnen bijna alle aspecten van de EU-Russische handel en economische relaties aan bod komen (op lange termijn zelfs het oprichten van een vrijhandelszone), maar die ook een aanzet geeft tot intensieve politieke dialoog op de hoogste niveaus.⁸ Rusland eiste dat vanaf 1998 overleg zou worden gepleegd om onderhandelingen te openen met betrekking tot een vrijhandelszone, maar aangezien het akkoord slechts in werking trad in 1997, bleek dit dus niet mogelijk.⁹

Op economisch vlak kopieerde men de MFN (*Most Favoured Nations – clause*) uit de GATT overeenkomst. Dit houdt in dat wat men aan één staat toestaat, men ook aan een andere staten moet verlenen. Enkel om samenwerking te creëren met andere ex-Sovjetstaten was het Rusland toegestaan hiervan af te wijken. Verder werd het land expliciet niet meer beschouwd als een land met staatshandel maar wel met een "overgangseconomie" (dus een *sui generis* statuut). Sinds 11 februari 2002 wordt Rusland als een land met een vrije markt aanzien.¹⁰ Dit had vooral gevolgen voor het anti-dumpingbeleid van de EG: anti-dumpingregels voor vrije markten zijn veel voordeliger.

4. Voorkoming van illegale activiteiten, cultuur en financiën (Titel VIII, IX en X)

Ten aanzien van de eerste twee aspecten, geeft men enkel een opsomming van doelstellingen waar niemand tegen kan zijn (bv. het stoppen van illegale immigratie, het beschermen van monumenten,...). In het deel dat handelt over financiële samenwerking, beperkt men zich tot een verwijzing naar het TACIS-programma.

5. Institutioneel (Titel XI)

Het belangrijkste in de PCA zijn de institutionele artikelen die zorgen voor permanent contact tussen de EU en Rusland: tweemaal per jaar vindt er een topconferentie plaats.¹¹ Die vormen een 'barometer' voor de betrekkingen en kunnen soms gevoelige momenten opvangen (bv. rond Kaliningrad – *ultra*). Rusland heeft nooit de uitbreiding van de Europese Unie op de agenda willen plaatsen, wellicht omdat de Russen zeker een decennium lang hun aandacht focusten op het mogelijke gevaar dat zou kunnen uitgaan van de NAVO uitbreiding.

⁷ M., MARESCEAU, 'EU Enlargement and EU Common Strategies on Russia and Ukraine : An Ambiguous Yet Unavoidable Connection', in C. HILLION (ed.), *EU Enlargement : A Legal Approach*, Oxford and Portland Oregon, Hart Publishing, 2004, 184 – 219.

⁸ Artikel 1 PCA.

⁹ Artikel 3 PCA.

¹⁰ EU announces formal recognition of Russia as "Market Economy" in major milestone on road to WTO membership: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/ip02_775.htm

¹¹ Artikel 7 PCA.

Slechts vanaf 1997 kwam er reactie uit Rusland, bv. van Vladimir Shemiatenkov (voormalig USSR ambassadeur in the EG): ‘het partnerschap is een zoethoudertje, de uitbreiding van de Europese Unie betekent de uitsluiting van Rusland (en de Russen) uit de zone van vrede, stabiliteit en voorspoed, die schijnbaar wordt gebouwd in Europa’.¹² Het vermoeden rees dat de EU op lange termijn wel eens veel belangrijker zou kunnen worden voor Rusland dan de NAVO.¹³ Vanaf 2000 wordt het Russische beleid dan ook heel wat actiever ten aanzien van EU (bv. ‘Middle Term Strategy towards the EU’ - *ultra*)

Drie comités zien toe op de naleving van de PCA: ten eerste, is er de Samenwerkingsraad, die enerzijds bestaat uit leden van het Europese Parlement en de Commissie, en anderzijds uit leden van de Russische regering. Deze raad komt éénmaal per jaar samen op ministerieel niveau, tenzij de omstandigheden dit vaker vereisen.¹⁴ Ten tweede is er het Samenwerkingscomité, dat bestaat uit Europese en Russische hogere ambtenaren, en dat de Raad bijstaat bij het vervullen van zijn taken.¹⁵ Tenslotte is er het Parlementair Samenwerkingscomité, dat bestaat uit leden van het Europese en Russische parlement, en dat de bevoegdheid heeft om aanbevelingen te doen aan de Samenwerkingsraad.¹⁶

6. Conclusie: de juridische impact

De PCA met Rusland is hoofdzakelijk een institutioneel instrument, met vooral academische waarde. Er heerste dan ook lang een algemeen Russisch ongenoegen over de beperkte uitwerking van dit document. Het Europees Hof van Justitie besliste echter in haar arrest van 12 april 2005, dat een Russisch profvoetballer niet op basis van zijn nationaliteit mag geweigerd worden om deel te nemen aan Spaanse wedstrijden.¹⁷

In navolging van de *Bosman* en *Kolpak* arresten,¹⁸ heeft dit arrest belangrijke implicaties, niet alleen voor de Europese sportwereld, maar voor alle Russen die in de EU legaal tewerkgesteld worden, want het Hof interpreteerde de draagwijdte van de CPA in die zin dat het aan artikel 23, lid 1 directe werking toekende. Dit artikel bepaalt dat onderdanen van Rusland die wettig tewerkgesteld zijn op het grondgebied van een lidstaat, niet op grond van nationaliteit mogen worden gediscrimineerd ten opzichte van de onderdanen van deze lidstaat wat werkomstandigheden, beloning en ontslag betreft. Het Hof had al eerder aan een gelijkaardige bepaling in de associatieovereenkomst met Slowakije,

¹² M., MARESCEAU, *o.c.*, 184.

¹³ V., SHEMIATENKOV, “The Relations Between Russia and the EU”, *RAE* 1997, 287.

¹⁴ Artikel 90 e.v. PCA.

¹⁵ Artikel 92 e.v. PCA.

¹⁶ Artikel 96 e.v. PCA.

¹⁷ H.v.J., 12 april 2005, C-265/03, Simutenkov, n.n.g.

¹⁸ H.v.J., 8 mei 2003, C-438/00, Deutscher Handballbund, *Jur.* 2003, I-4135, ook genoemd „arrest Kolpak”; H.v.J. 15 december 1995, C-415/93, Bosman, C-415/93, *Jur.* 1995, I-4921.

directe werking toegekend, nl. in het arrest *Kolpak*. Het grote verschil met het arrest *Simutenkov* was echter dat Slowakije toen een kandidaat-lidstaat was, terwijl het doel en de juridische basis in de relaties met de Russische Federatie enkel een partnerschap is zonder perspectief op toetreding.¹⁹

In de *Kolpak*-zaak maakte het Hof reeds duidelijk dat het verbod op discriminatie op basis van nationaliteit, niet enkel geldt voor de onderdanen van de lidstaten van de Europese Unie en bij uitbreiding die van de Europese Economische Ruimte (ook IJsland, Noorwegen en Liechtenstein) maar ook voor de toenmalige kandidaat-lidstaten van Oost- en Centraal-Europa, voor deze laatste op basis van de Europa-akkoorden. Het resultaat van de *Simenutov*-zaak is dat hetzelfde verbod nu ook rechtstreeks kan ingeroepen worden door burgers uit de ex-Sovjetrepublieken waarmee de Europese Gemeenschap PCA's heeft afgesloten. De vraag wordt dan ook terecht gesteld of andere akkoorden met gelijkaardige non-discriminatiebepalingen, zoals de stabilisatie- en associatieakkoorden met de Balkanlanden, de Cotonou-akkoorden met de ACP-landen (77 landen uit Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan) en de Euro-Mediterrane associatieakkoorden, ook directe werking hebben.²⁰

Er bestaat echter wel een grote beperking: dit recht kan enkel uitgeoefend worden met inachtneming van de in elke lidstaat geldende wettelijke regelingen, voorwaarden en procedures. De lidstaten zijn dus exclusief bevoegd om de toegang tot hun arbeidsmarkt te reguleren. Indien zij ervoor zouden kiezen om de voorwaarden tot toegang te verstrengen, dan zullen wellicht vele onderdanen uit ex-Sovjetlanden illegaal tewerkgesteld worden, waardoor zij zich niet zullen kunnen beroepen op de directe werking van het discriminatieverbod.

B. De Gemeenschappelijke Strategie (1999 – 2004)

Gemeenschappelijke Strategieën zijn een innovatie van artikel 13 (Tweede Pijler van het EG Verdrag), ingevoerd in 1999 door het Verdrag van Amsterdam.²¹ Het doel is de coördinatie van de activiteiten van de EU en haar lidstaten, door middel van het uitvaardigen van algemene beleidslijnen voor betrekkingen met derde landen. De Gemeenschappelijke Strategie van de EU ten aanzien van Rusland werd op 4 juni 1999 te Keulen door de Europese Raad goedgekeurd. De oorspronkelijke looptijd was 4 jaar, maar werd later met een jaar verlengd. De specifieke doelstellingen en de middelen die de EU-lidstaten hiervoor vrijmaken worden opgesomd, waardoor het geheel soms de indruk geeft van een 'boodschappenlijstje'.²² Het eerste deel behandelt de visie van de EU in haar partnerschap met Rusland: democratie, rechtsstaat, respect voor rechten en vrijheden, en de functionerende markteconomie (waaronder de steun van de EU voor de toetreding van Rusland tot de WTO). In het onderdeel met de specifieke initiatieven komen sterk de EU-agendapunten naar voren, in het bijzonder

¹⁹ A., VERMEERSCH, P., VAN ELSUWEGE, "Europees partnerschapsakkoord met Rusland heeft directe werking", *Juristenkrant* 27 april 2005, 16.

²⁰ VERMEERSCH, A., VAN ELSUWEGE, P., *o.c.*, 16.

²¹ Verdrag van Amsterdam, *P.B.* C-340 van 10 november 1997.

²² M., MARESCEAU, *o.c.*, 183.

de strijd tegen illegale immigratie, daarmee verbonden het afsluiten van een ‘readmission’ akkoord met Rusland, en het afstemmen van het Russische visumbeleid op dat van de EU.

Ondanks de verwijzing naar een “*Verenigd Europa vrij van scheidingslijnen*” en de verankering van Rusland hierin, is er geen verwijzing naar het uitbreidingsproces terug te vinden. Het gebrek aan aandacht hiervoor is de rode draad in het EU-beleid. Zo besloeg het effect van de uitbreiding op Rusland nipt 1 pagina op de meer dan 100 bladzijden van Agenda 2000 van 15 juli 1997.²³ In de Gemeenschappelijke Strategie staat er alleen dat er ‘voordelen en kansen’ voortvloeien voor Rusland uit de uitbreiding, zonder enige specificering. Ervoor zorgen dat op het einde van de weg de uitbreiding voor Rusland een *fait accompli* is, leek de gemakkelijkste oplossing.²⁴ De uitbreiding lag intern al gevoelig genoeg, zonder er nog eens de gevoeligheden van Rusland bij te moeten betrekken. Op lange termijn is het vervreemden van Rusland van de rest van het continent echter een desastreuze politiek. De uitbreiding is eigenlijk het oostwaarts verschuiven van de grenzen en het lidmaatschap van de EU is net dé scheidingslijn door het Europese continent. Met andere woorden: de uitbreiding creëert nieuwe scheidingen in Europa. De Gemeenschappelijke Strategie verwijst sterk naar de PCA met Rusland, wat eigenlijk een zwakte is, gezien het beperkte succes in praktijk van de PCA..²⁵

C. De Middle Term Strategy towards the EU (2000 – 2010)

Aangezien de Russen niet betrokken werden bij het opmaken van de Gemeenschappelijke Strategie, gaf die, naar hun gevoel, enkel EU- (en geen gemeenschappelijke) doelstellingen weer. Als reactie vaardigde Rusland een Middle Term Strategy Paper uit, waarin duidelijk werd vermeld dat hun eis een volwaardig strategisch partnerschap was, met vrijwaring van de Russische nationale belangen. Dergelijk partnerschap zou zich vooral concentreren op collectieve veiligheid in Europa, de creatie van een vrijhandelszone EU – Rusland en een hoog niveau van samenwerking op het gebied van politiek en economie in zijn geheel.²⁶

Rusland uitte hierin ook zijn ongenoegen over de EU-uitbreiding, en eiste een recht op consultatie over handel, visum- en grensregimes ter vrijwaring van de stabiliteit, veiligheid en samenwerking in Europa, en in het bijzonder over de Russisch-sprekende bevolking in de Baltische staten. De EU had nl. tijdens de toetredingsonderhandelingen met die landen, de ogen gesloten voor de schending van de

²³ Agenda 2000 van 15 juli 1997, www.europa.eu.int/

²⁴ P., VAN ELSUWEGE, *EU enlargement and its consequences for EU-Russia relations: the limits of a ‘fair weather’ strategy*, Leuven, Instituut voor Internationaal en Europees beleid, 2002, 1-27.

²⁵ Gemeenschappelijke Strategie van 4 juni 1999 ten aanzien van Rusland, 24 juni 1999, P.B. L 157/1 van 24 juni 1999.

²⁶ Russia’s Middle Term Strategy towards the EU (2000-2010), http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_245.htm.

rechten van Russische minderheden. Rusland dreigde te weigeren om de PCA uit te breiden naar kandidaat-landen die *niet eens de algemeen aanvaarde normen inzake rechten van minderheden vervullen!* Pas op 30 april 2004 kon er een akkoord worden bereikt waarin Rusland uiteindelijk toestemde om de PCA tot alle nieuwe lidstaten uit te breiden (*ultra*).

Echter, zowel qua aanklacht tegen de mensenrechtenschending in de Baltische Staten, als tegen het gebrek aan consultatie had Rusland een sterk punt. De EU reageerde altijd heel negatief op mensenrechtenschendingen (bv. in Rusland zelf), maar het heeft de toetredingsonderhandelingen niet gebruikt als drukingsmiddel. Dit gebeurde bv. wel in de onderhandelingen met Kroatië in 2005, waarbij men weigerde de onderhandelingen te beginnen, zolang generaal Gotovina (verdacht van oorlogsmisdaden) niet werd uitgeleverd aan het Yoegoeslavië-Tribunaal in Den Haag.

D. Het EU Country Strategy Paper on Russia (2002 – 2006)

Het CSP over Rusland werd aangenomen in de Commissie op 27 december 2001, en voorziet in een strategisch kader waarbinnen EG-steun zal worden geboden in de periode 2002 – 2006. De basis hiervan is de Verordening betreffende bijstand aan de partnerstaten in Oost-Europa en Centraal-Azië.²⁷ Het kader waarbinnen dit uitgewerkt wordt, wordt enerzijds gevormd door de PCA en anderzijds door de CFSP.²⁸ Het doel is de ontwikkeling van Rusland tot een voordelige markt voor EU-export en investeringen, tot een betrouwbare energieleverancier en tot een stabiele, voorspelbare en coöperatieve partner inzake veiligheid, met in het bijzonder nucleaire veiligheid, misdaadbestrijding (bv. drugshandel en illegale immigratie), bestrijding van ziekten en milieuverontreiniging.²⁹

E. Het EU Presidency Work Programme

Dit is een operationeel programma van de Raad, ingediend door de nieuwe voorzitter-landen Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk. In dit programma voor 2005, wordt Rusland viermaal vermeld: twee keer aangaande het Europese voornemen om de Gemeenschappelijke Ruimtes verder uit te werken, en twee keer om het belang van de ‘Energiedialoog’ te benadrukken (gas, elektriciteit en nucleaire energie).³⁰

F. Communication on EU-Russia (2004)

In 2003 verzocht de Europese Raad aan de Europese Commissie om een rapport op te maken waarin maatregelen werden voorgesteld om het strategisch partnerschap met Rusland te versterken, met respect voor de waarden waarop het is gebaseerd. Deze Communicatie over EU-Rusland is het antwoord op dat verzoek. De bedoeling is enerzijds een herziening van het Europees beleid ten

²⁷Verordening (EG, Euratom) nr. 99/2000 van de Raad van 29 december 1999 betreffende bijstand aan de partnerstaten in Oost-Europa en Centraal-Azië, *P.B.* L 012 van 18/01/2000.

²⁸ Common Foreign Security Policy.

²⁹ EU Country Strategy Paper on Russia, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/csp/index.htm.

³⁰ EU Presidency Work Programme, p. 7 – p. 18 (2 maal) – p. 40. http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_247.htm.

aanzien van Rusland op gang te brengen op de Raad van de Algemene Zaken en Externe Betrekkingen (General Affairs and External Relations Council) van 21 februari 2005; anderzijds handelt deze Communicatie ook over een coherente en effectieve aanpak van de relaties met Rusland, in overeenstemming met de visies van de 25 lidstaten. In het algemeen wordt de verdere ontwikkeling van de EU-Russische samenwerking beoogd, met de voorbereiding voor een succesvolle topconferentie in mei 2005. Tenslotte bevat deze Communicatie suggesties voor het EU beleid inzake de Zuid-Kaukasus en de West-NIS.

G. Sectorale Akkoorden

De EU en Rusland hebben sectorale akkoorden gesloten aangaande textiel, staal, energie, wetenschap en technologie, misdaadbestrijding, non-proliferatie en ontwapening. Gezien de zeer gespecialiseerde aard van deze overeenkomsten valt een bespreking daarvan buiten het bestek van deze scriptie.

III. Ontwikkelingen op Topovereenkomsten

A. De eerste fase: vage beleidslijnen

Op de eerste topconferenties in 1998 (in Birmingham en Wenen), werd Rusland op de hoogte gesteld van de nakende uitbreiding van de EU, maar voor verdere bespreking werd er verwezen naar de Samenwerkingsraad. Dit werd verschillende keren herhaald op volgende conferenties bv. in 1999 te Helsinki.³¹ In 2000 verklaarde Putin dat de Russische samenwerking afhing van de Europese naleving van het internationaal recht en het VN Charter, maar onderhuids was duidelijk dat Rusland niet echt bezig was met de Europese ontwikkelingen, door de interne economische crisis, en door de aandacht voor de VS en de NAVO, hoewel hier voor het eerst een verwijzing naar Kaliningrad opdook.³²

In het Joint Statement van oktober 2000, herhaalden de partijen enkel hun intenties voor verdere dialoog, samenwerking en onderzoek naar een mogelijke deelname van Rusland aan de Europese crisismangement operaties. Rusland aanvaardde nog steeds de idee dat de uitbreiding enkel voordelen met zich mee zou brengen.³³ Deze visie werd herhaald tijdens de Top van mei 2001, met de toevoeging dat er ook tijd moest besteed worden aan het onderzoeken van de gevolgen van de uitbreiding op het verkeer van personen, goederen en diensten. Om de informatie-uitwisseling te bevorderen (in het licht van de recente aanslagen in de VS), besloot men in oktober 2001 om

³¹ M., MARESCEAU, *o.c.*, 194.

³² Press release, Summit EU-Russia, 29 mei 2000, Moskou
http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_29_05_00/index.htm

³³ Joint Statement EU-Russia Summit, 30 oktober 2000, Parijs,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm; Joint Declaration on strengthening dialogue and cooperation on political and security matters in Europe
http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/stat_secu_en.htm

maandelijkse consultaties in te richten tussen de Europese Politieke- en Veiligheidsroep³⁴ en vertegenwoordigers van Rusland.³⁵ Voor het eerst was de Russische mening aangaande uitbreiding niet langer onverdeeld positief: er klonk een waarschuwing tegen de creatie van nieuwe scheidingslijnen door de uitbreiding.

In mei 2002, kwam er een eerste aanzet tot concretisering door het aanduiden van specifieke doelen, zoals het organiseren van een 'strategic lift capacity' voor ESDP operaties en Russische deelname aan EU Police Missions in Bosnië Herzegovina. Ook de problemen i.v.m. de uitbreiding werden specifieker benoemd (handel, economische samenwerking en menselijke contacten) en de EU beloofde Rusland meer te consulteren.³⁶

B. De tweede fase: concrete struikelblokken

1. Kaliningrad

Door de uitbreiding van de EU, werd Kaliningrad plots een ingesloten enclave binnen de EU, wat vreemd genoeg in de voorbereiding van de onderhandelingen (1992 – 1999) niet eens vermeld werd. Pas op 17 januari 2002, publiceerde de Commissie haar "Kaliningrad paper", wat een deuk gaf aan het Europese dogma "*enlargement is good for you*". Als gevolg van de implementatie van het '*acquis communautaire*' door de Baltische staten, werd algemeen duidelijk dat de Russische onderdanen in Kaliningrad een visum nodig zouden hebben om naar het Russische 'moederland' te reizen, wat door Rusland werd gezien als een aantasting van de constitutionele rechten van zijn burgers.

Op 11 november 2002, werd het "Kaliningrad compromis" gesloten.³⁷ Hoewel deze verklaring werd voorgesteld als een juridische tekst, is hij *strictu sensu* geen bilateraal akkoord en dus niet bindend. In praktijk wordt hij wel zo behandeld en nageleefd, waarbij juridisch wel vragen kunnen gesteld worden aangezien enkel de EU en niet de lidstaten getekend hebben, in tegenstelling tot de geijkte procedure. Dit compromis houdt in dat reizigers een Facilitated Train (or Rail) Document (FTD of FRD) moeten

³⁴ Bestaande uit de Voorzitter van de Europese Commissie, de Commissaris voor de Externe Betrekkingen en de Hoge Vertegenwoordiger voor het Gemeenschappelijke Externe en Veiligheidsbeleid.

³⁵ Joint Statement EU-Russia Summit, 3 oktober 2001, Brussel, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_10_01/dc_en.htm; Speech C., PATTEN, 'Investing in Russia' European Business Club, Investing in Russia Conference - Brussel, 2 oktober 2001, SPEECH/01/428: http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp01_428.htm

³⁶ Joint Statement, Summit EU-Russia, 29 mei 2002, Moskou http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/state.htm; Speech R., PRODI, 'What the 21st Century holds for the EU - Russia relationship': http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/sp02_237.htm; Speech C., PATTEN, European Business Club (EBC) Conference on 'Shaping Russian-European Integration in the 21st Century - Moscow, 28/05/02 - SPEECH/02/235: http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp02_235.htm

³⁷ Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation, 11 november 2002, europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/js_kalin.htm

hebben (wat alle kenmerken heeft van een visum, behalve de naam) en waarbij de EU alle kosten op zich neemt.³⁸

Er werd echter uitdrukkelijk bepaald dat Litouwen op basis van zijn soevereiniteit, de bevoegdheid behield om grenscontrole uit te oefenen en om de doorgang te weigeren, maar deze controle moet flexibel zijn en mag de *'traditional flow of transit passengers'* niet verstoren. Rusland was verplicht om met Litouwen een 'readmission' overeenkomst te sluiten, om er zich toe te verbinden om illegale vluchtelingen of mensen zonder FTD terug te nemen. Dit akkoord kwam er vrij snel (12 mei 2003), en trad in werking op 1 juli 2003, in tegenstelling tot het akkoord met de EU, dat nog steeds op zich laat wachten.

2. Rechten van Russische minderheden in de Baltische Staten

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, werden de Russische minderheden in de Baltische staten (Estland ongeveer 30% - Letland zelfs tot 40%)³⁹ het slachtoffer van een nationalistische revanchebeweging. In haar progress reports, reageerde de Europese Commissie echter weinig of niet op de openlijke discriminatie vanwege de overheid (geen toekenning van de Letse / Estse nationaliteit, geen stemrecht, geen recht op job in overheidssector, geen vrij beroep uitoefenen...) die de minderwaardige positie van de Russische minderheid nog versterkte.

Hoewel de EU dit uitbreidingsprotocol bij de PCA als een technische, puur juridische ingreep had gezien, gebruikte Rusland het als een onderpand voor garanties inzake bescherming van Russische minderheden. Op 27 april 2004 sloten de EU en Rusland dan uiteindelijk een Joint Statement on EU enlargement and EU-Russia Relations, waarin (enkel) de laatste paragraaf handelt over de bescherming van minderheden. Hierop tekende Putin de uitbreiding van de PCA naar alle nieuwe lidstaten, wat hem in eigen land veel kritiek opleverde. Wat Putin m.i. heeft overtuigd, zijn de economische toezeggingen. Het Gemeenschappelijk Douanetarief (4%) werd vanaf 1 mei 2004 van toepassing voor export vanuit Rusland naar alle nieuwe lidstaten, waarbij de MFN (Most Favoured Nation) basis zou aangewend worden ten voordele van de Russische exporteurs.⁴⁰ De EU-Russische overeenkomst over de handel, werd met betrekking tot bepaalde staalproducten aangepast, zodat er *de facto* een verhoging van de quota ontstond. Ten aanzien van bepaalde EU anti-dumpingregelen namen speciale maatregelen ten voordele van Rusland, en bovendien hielden alle handelsbarrières (zoals kwantitatieve quota) in de nieuwe lidstaten op te bestaan.

³⁸ Press Release EU-Russia Summit, 11 november 2002, Brussel, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/index.htm; Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation, 11 november 2002, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/js_kalin.htm

³⁹ Statistieken op <http://www.eubusiness.com>

⁴⁰ Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations, 27 april 2004, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russia_docs/js_elarg_270404.htm

Op basis van artikel 12 van de PCA en artikel V GATT, kwam er een vrijheid van goederenverkeer (inclusief energie) en een vereenvoudigde douaneprocedure van en naar Kaliningrad, zonder onnodige vertragingen of beperkingen, zoals douaneheffingen. Uitzonderingen op deze regel kunnen enkel opgelegd worden indien zij gerechtvaardigd zijn op grond van o.m. publieke veiligheid of de bescherming van de volksgezondheid.⁴¹ Op korte termijn wil men onderhandelen over een wederzijdse vergemakkelijking van de uitgifte van visa, om op lange termijn over te gaan tot de installatie van een visa-vrije reiszone.

C. Derde fase: de uitbouw van de Gemeenschappelijke Europese Ruimtes

1. Aanloop ...

In mei 2003, begonnen de EU en Rusland te onderhandelen om op lange termijn, vier Gemeenschappelijke Europese Ruimtes in het kader van de PCA op te richten, nl. de Gemeenschappelijke Europese Economische Ruimte, de Gemeenschappelijke Europese Ruimte voor Vrijheid, Veiligheid en Justitie, de Gemeenschappelijk Europese Ruimte voor Externe Veiligheid en de Gemeenschappelijke Europese Ruimte voor Wetenschap en Onderwijs.⁴² Andere lange-termijn vooruitzichten waren de toetreding van Rusland tot de WTO en het uitvoeren van het Kyoto-protocol. Wat concrete initiatieven betrof, leverde deze conferentie echter weinig op.⁴³

Tijdens de twee volgende topconferenties in Rome en Den Haag, werkte men verder aan de doelen, gesteld in de PCA en in het Joint Statement van de Sint Petersburg Top (onderhandelingen aangaande de impact van de EU uitbreiding, de Permanent Partnership Council, implementatie van het Kaliningrad 'package' en in het bijzonder de vier Gemeenschappelijke Ruimtes), met als (weinig concrete) resultaten: het CEES High Level Group rapport en het Actieplan tegen de Georganiseerde Misdad .⁴⁴

In november 2004, vielen er enkele inspanningen te bespeuren op economisch vlak (energierapport en EU-Rusland Industriële Ronde Tafel Conferentie) en op het vlak van de interne veiligheid (bestrijding van het terrorisme, de corruptie en de mensenhandel). In het kader van de externe veiligheid werd de bezorgdheid herhaald omtrent massavernietigingswapens ondanks de vooruitgang

⁴¹ Artikel 19 PCA

⁴² Analyse van de voorgeschiedenis; C., HILLION, *The evolving system of European Union external relations as evidenced in the EU Partnerships with Russia and Ukraine*, doctoraatsproefschrift, n.n.g., 224-230.

⁴³ Joint Statement EU-Russia Summit, 31 mei 2003, Sint Petersburg,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/sum05_03/js.htm

⁴⁴ Joint Statement EU-Russia Summit, 6 november 2003, Rome,
http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit11_03/jps061103.htm

in de discussies over crisismanagement. Het nieuws met betrekking tot onderwijs beperkte zich tot het plan tot oprichting van het European Training Institute/College in Moskou.⁴⁵

2. ... voor de sprong: de stappenplannen

Op 10 mei 2005, kwamen de 'road maps' of stappenplannen voor de creatie van de Gemeenschappelijk Ruimtes eindelijk tot stand.⁴⁶ Naar deze routeplannen werd ook vanuit Rusland reikhalzend naar uitgekeken, aangezien ze de agenda op middellange termijn vormen voor alle toekomstige samenwerking.⁴⁷

a. Gemeenschappelijke Economische Ruimte

Hiermee wil men een open en geïntegreerde markt creëren tussen de EU en Rusland, door het afschaffen van handelsbarrières, gebaseerd op de principes van non-discriminatie, transparantie en goed bestuur. Voor het eerst werden er een reeks vrij concrete maatregelen voorzien, waarvan de belangrijkste de regelgevende dialoog over industriële producten en de samenwerking omtrent investeringen, mededinging en financiële diensten zijn. Men wil ook initiatieven ontwikkelen in de sector van de telecommunicatie, het transport en de energie, meer bepaald het stellen van standaarden qua regelgeving en infrastructuur. Ook inzake milieu en ruimtevaart, willen de partijen samenwerken.

b. Gemeenschappelijke Ruimte voor Vrijheid, Veiligheid en Justitie

Men herhaalt de principes van democratie, rechtsstaat en mensenrechten, maar preciseert deze door de vermelding van vrije en onafhankelijke media en de toepassing van deze gemeenschappelijke waarden door onafhankelijke rechtbanken. Ook niet nieuw is de belofte om in de nabije toekomst een readmission akkoord te sluiten evenals een overeenkomst rond het vergemakkelijken van de visumprocedure. Men verwijst ook naar de EU-Rusland consultaties (gestart in maart 2005), en naar de samenwerking rond terrorisme, georganiseerde misdaad en corruptie.

c. Gemeenschappelijke Ruimte voor de Externe Veiligheid

De vroegere nadruk op multilateralisme en de centrale rol van de VN, de OVSE en de Raad van Europa wordt bevestigd, net als de dialoog rond crisismanagement en veiligheid (bv. non-proliferatie van massavernietigingswapen). Nieuw echter is het feit dat enkele 'bevroren conflictsituaties' die de internationale stabiliteit bedreigen, bij naam genoemd worden, nl. in Transdnistrië, in Abkhazië, in Zuid-Ossetië en in Nagorno-Karabakh. De EU belooft hier niet alleen steun door humanitaire

⁴⁵ Joint Press Release, EU-Russia Summit, The Hague, 25 november 2004, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/82799.pdf

⁴⁶ Road maps EU-Russia Summit, Moscow, 10 mei 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_05/index.htm

⁴⁷ Persbericht, Russian Foreign Ministry: 'Plans and Expectations in 2005', 28 december 2004 http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/english?OpenView&Start=1&Count=30&Expand=2#2; S., LAVROV, "Extending the Framework of Partnership", Rossiiskaya Gazeta, 11 mei 2005, http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/english.

interventies, maar ook economische rehabilitatie en inspanningen om armoede en mensenrechtenschendingen aan te pakken.

d. Gemeenschappelijke Ruimte voor onderzoek, onderwijs en cultuur

Naast de vroeger vermelde algemene doelen (cultureel en intellectueel patrimonium bewaren,...) stelt men nu ook een aantal concrete maatregelen op nl. convergentie qua universitaire programma's en diploma's, en de opening in 2006 van een Europees Instituut in Moskou. Ook de bevordering van culturele en taalkundige diversiteit, is nieuw voor een ex-Sovjetland waar dergelijke 'bourgeois' verschillen tot voor enkele jaren absoluut niet aangemoedigd werden.

3. Vergelijking met de planning van 2004

In vergelijking met de planning voor de uitbouw van de Gemeenschappelijk Ruimtes van 2004, zijn er een aantal expliciete verwijzingen naar minderheden bijgevoegd.⁴⁸ De minderhedenproblematiek wordt vermeld in de preambule, met een verwijzing naar het Verdrag voor de Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden en naar het Verdrag voor de eliminatie van alle vormen van rassendiscriminatie, in Rusland **en in de EU-lidstaten**.⁴⁹ Ook met betrekking tot de Gemeenschappelijke Ruimte voor Interne Veiligheid, zowel als bij Externe Veiligheid, en zelfs bij Onderwijs en Cultuur, wordt er melding gemaakt van het respect voor de rechten van minderheden.⁵⁰ De rechten van minderheden in de Baltische staten worden nergens expliciet vermeld.

De verwijzingen naar de 'border management issues', zijnde grensgeschillen met de Baltische staten, zijn spoorloos verdwenen, hoewel dit probleem nog steeds niet geregeld is.⁵¹ Bij de op te lossen geschillen verwijst men naar Transdnistrië, Abkhazië, Zuid-Ossetië en Nagorno-Karabakh, waar in de versie van Den Haag nog Wit-Rusland, Georgië en Moldavië als probleemgebieden werden aangemerkt. Verder lopen de stappenplannen opvallend gelijk, wat misschien niet zo vreemd is, aangezien er slechts een half jaar tijd tussen verlopen is.

4. Voorlopige balans

Gezien het feit dat de stappenplannen op het moment van afsluiten van dit manuscript, slechts een week oud zijn, kan de effectiviteit ervan nog niet besproken worden. Positief is in ieder geval dat er een aantal vrij concrete problemen besproken worden, en dat er ook reeds gepraat werd over de toekomst van de EU-Rusland betrekkingen na de afloop van de huidige PCA in 2007. In de Russische publieke opinie bestaat het gevoel dat er nu eindelijk orde op zaken werd gesteld, aangezien het kader

⁴⁸ Four Common Spaces, EU – Russia Summit, 25 november 2004, Den Haag, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/m04_268.htm

⁴⁹ Preambule, 5.

⁵⁰ Road map Common Space of Freedom, Security and Justice (21), Road Map Common Space of External Security (34), Road map for Research, Education, Culture (52).

⁵¹ EU hopes Latvia-Russia row resolved before summit, 29 april 2005, <http://www.eubusiness.com>

van de PCA moet aangepast worden aan veranderde tijden, waaruit blijkt dat de unilaterale Europese Gemeenschappelijke Strategie toch wel als een (gedeeltelijke) mislukking wordt beschouwd.⁵²

IV. EU-Russisch partnerschap: twee beleidsaspecten extra belicht

A. Veiligheidsbeleid: een probleem van perceptie

1. Welk beeld heeft de EU van Rusland?

In een enquête onder de belangrijkste beleidsmakers van de EU werd de militaire macht van Rusland algemeen gezien als de minst belangrijke van 11 ‘gevaren’ in het komende decennium. Het meest vreesde men het opkomende religieuze fundamentalisme en de verspreiding van massavernietigingswapens, in tweede orde volgden dan de groeiende macht van de US en van China.⁵³ Door de terroristische aanslagen van 11 september 2001, gaat de dreiging bovendien niet langer uit van specifieke staten, maar wel van diffuse criminele organisaties.⁵⁴

Rusland wordt niet erkend als een gebied waar de EU Rapid Reaction Forces kunnen worden ingezet, hoewel het geografisch zeer goed ligt voor een interventie in de Balkan, waar instabiliteit één van de belangrijkste oorzaken vormde voor de oprichting van de ESDP. Niettemin probeert de EU haar waarden en normen op te leggen aan Rusland, maar, in tegenstelling tot de relatie met de andere Centraal- en Oost-Europese staten, mist ze hierbij het drukkingsmiddel bij uitstek: de toetredingsonderhandelingen. In de woorden van Dov Lynch, is er dus een gespannen verhouding tussen de uitgebreide eisen die gesteld worden aan Rusland, en de beperkte beloning die zal volgen na het vervullen daarvan.⁵⁵

Bij het opstellen van de ESDP stond vooral het Amerikaanse systeem model, hoewel erkend wordt dat Rusland wel de aangewezen partner zou zijn voor wat men noemt ‘practical crisis-management cooperation’. Forsberg geeft hier als voorbeeld het gebruiken van Russische transportvliegtuigen als ‘strategic lift capacity’ voor de rapid reaction forces.⁵⁶ Hij vermeldt er onmiddellijk bij dat andere auteurs, zoals David Gowan, hier wel hun bedenkingen bij hebben, gezien de risico’s die samengaan met een afhankelijkheid van Rusland inzake de bevoorrading van materiaal.⁵⁷

⁵² S., LAVROV, "Extending the Framework of Partnership", Rossiiskaya Gazeta, 11 mei 2005, http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/english

⁵³ J., SPENCE, 'The European Union: "A view from the top": Top Decision-Makers and the European Union' (EOS Gallup, Brussels 1996) www.europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/top/top.pdf

⁵⁴ J. SOLANA, 'A Secure Europe in a better World', www.ue.eu.int/Solana

⁵⁵ D., LYNCH, "Russia faces Europe", *60 Chailot Papers*, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2003, 57 geciteerd in T., FORSBERG, o.c., 251.

⁵⁶ T., FORSBERG, o.c., 247 – 267.

⁵⁷ D. GOWAN, 'How the EU can help Russia' (Centre for European Reform, London, 2000), 24.

2. Welk beeld heeft Rusland van de EU?

Zowel Maresceau als Forsberg stellen dat, hoewel Rusland zich sterk kantte tegen de NAVO (die gezien werd als anti- Rusland), het de uitbreiding van de EU oorspronkelijk wel verwelkomde, zelfs na de benoeming van de voormalige NAVO Secretaris Generaal Javier Solana als Hoge Vertegenwoordiger van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid van de EU.⁵⁸ Het Russische veiligheidsbeleid zocht het gevaar niet bij de EU, maar wel bij het internationale terrorisme en bij de ‘failed states’ in het zuiden, wat gelijkaardig is aan het EU beleid.⁵⁹

Misschien komt dit door het gebrek aan aandacht dat Rusland had voor de ontwikkelingen in de EU: gedurende jaren spitsten Russische analisten zich toe op het onderzoeken van de NAVO, terwijl slechts enkelen zich met de EU bezighielden. Deze laatsten hebben geen kritiek op de ESDP, maar wel op de Europese anti-dumpingregelen, op de Europese kritiek op de situatie in Tsjetsjenië en op de implicaties van de uitbreiding op de handel. De indruk bestaat dan ook dat Rusland het Europese veiligheidsbeleid niet echt serieus neemt, en eerder de voorkeur geeft aan een systeem gebaseerd op de VN en de OVSE, omdat zij in deze organisaties meer zeggenschap hebben. Zeggenschap is namelijk precies wat Rusland mist in het EU besluitvormingsproces, wat ook door President Putin bevestigd werd: er is nood aan een doeltreffend mechanisme voor samenwerking dat toelaat dat de Russen deelnemen aan de voorbereiding van Europese beslissingen.⁶⁰

Met betrekking tot de plaats van Rusland in de Europese veiligheidsarchitectuur kwam suggereerde de Gemeenschappelijke Strategie van 1999, de samenwerking met Rusland verder te ontwikkelen in het kader van de OVSE, aan de hand van het Europees Veiligheidshandvest. De idee werd ook geopperd om de deelname van Rusland gemakkelijker te maken, voor missies binnen het bestek van de Petersbergtaken (reddings- en humanitaire operaties, peacekeeping and crisis management). In hun Middle-term Strategy, stelden de Russen dat ze de ESDP vrij positief benaderden, gezien dit overeenkwam met de Russische idee van een multipolaire wereld (de Primakov doctrine).

3. En de toekomst?

In het kader van de ontwikkeling van de Gemeenschappelijk Ruimtes van Interne en Externe Veiligheid, liggen er kansen voor het rapen, gezien de algemene cultuur van wantrouwen in elkaars capaciteiten, langzaam plaats lijkt te maken voor een voorzichtige samenwerking, waarbij men vooral oplet om de VS, als militaire supermacht, niet voor het hoofd te stoten.

⁵⁸ M., MARESCEAU, *o.c.*, 184; T., FORSBERG, *o.c.*, 251.

⁵⁹ D., DANILOV, ‘*The EU’s Rapid Reaction Capabilities: A Russian Perspective*’, IISS/CEPS European Security Forum, 10 september 2001, www.eusec.org/danilov.htm

⁶⁰ V., PUTIN, toespraak voor de Duitse Bundestag en Bundesrat, Berlijn, 21 september 2001, www.fifoost.org/russland/land/putin-rede.php

B. Economisch beleid: ‘interdependence’

Het kernbegrip in de analyse van Hansen, is interdependence, waarmee hij bedoelt dat economische groei in bepaalde omstandigheden vijandigheden tussen staten kan voorkomen.⁶¹ Het voorkomen van oorlog tussen Frankrijk en Duitsland, was tenslotte ook de idee die in 1952 achter de oprichting van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal zat. Copeland stelde hierover twee hypothesen op. Ten eerste: bij hoge toekomstige handelsverwachtingen, zal een staat een vreedzame houding aannemen. Ten tweede, stelt hij dat hoe afhankelijker een staat is van handel, hoe meer uitgesproken de uitkomst van de eerste hypothese zal zijn.⁶²

Begin jaren '90, verklaarde een Russische vice-minister van Buitenlandse Zaken nog dat de toekomst van de Russische economie lag in de snelle uitbreiding van de ééngemaakte Europese markt, met Rusland als lidstaat.⁶³ Niettegenstaande deze wens nog eens herhaald werd door Victor Chernomyrdin in 1997, is van een toetreding van Rusland geen sprake.⁶⁴ Dit is echter een goede illustratie van het feit dat economische samenwerking vriendschappelijke toenadering tussen staten met zich meebrengt.

Binnen de Europese anti-dumpingregeling, wordt Rusland sinds november 2002 gezien als land met een markteconomie.⁶⁵ In Rusland leeft echter sterk de idee dat de EU een unfaire en discriminatoire handelspartner is. De handelsrelatie EU – Rusland is duidelijk asymmetrisch, wat in de Copeland hypothesen zou kunnen betekenen dat het land meer conflictuele situaties zou opzoeken, om zo de EU te dwingen om handelsconcessies te doen, net zoals zij de oostwaartse uitbreiding van de NAVO met een dreiging tot nucleaire herbewapening beantwoordden.⁶⁶ Een mogelijke verklaring voor het feit dat een dergelijke reactie uitbleef, ligt volgens Hansen in het feit dat Rusland wel blijft geloven in de **toekomstige** handelsvoordelen met de EU. De handelsbeperkingen werden minder stringent toegepast, en de handel met Rusland kende bovendien een substantiële verhoging zowel in de omzet (in totaal \$ 70 miljard in 2003) als in de winst op de handel met de EU.⁶⁷ De EU was al langer de grootste handelspartner van Rusland, maar na de uitbreiding van de EU, steeg het Europese aandeel tot meer dan 50%. Omgekeerd is Rusland slechts de vijfde belangrijkste handelspartner van de EU, na de VS, China, Japan en Zwitserland, wat minder dan 5% van de externe EU handel uitmaakt.⁶⁸ Na de

⁶¹ F. S., HANSEN, ‘Trade and Peace: a Classic retold in Russian’, *EFAR* 2004, 305.

⁶² D., COPELAND, ‘Trade expectations and the Outbreak of Peace : Détente 1970-74 and the End of Cold War 1985-91’, 9/1-2 *Security Studies* 1999-2000, 15-58, geciteerd in F.S., HANSEN, *o.c.*, 307.

⁶³ Russian Television, 3 juli 1991/BBC-SWB-SU/1117, 6 juli 1991, geciteerd in F.S., HANSEN, *o.c.*, 310.

⁶⁴ Esko Moskvyy, 18 juli 1997/BBC-SWB-SU/2976, 21 juli 1997, B/12, geciteerd in F.S., HANSEN, *o.c.*, 313.

⁶⁵ EU announces formal recognition of Russia as "Market Economy" in major milestone on road to WTO membership: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/ip02_775.htm

⁶⁶ F. S., HANSEN, *o.c.*, 312.

⁶⁷ K., LIUHTO, The Eu and Russia: Strategic Partners or Fighting Rivals’, lezing in het Pan-Eurooppa Instituutti, 10 april 2004, <http://www.compiler.fi/idankaupan/tutkimukset/specialreports/Liuhto-visons.html> Ter vergelijking: VS-Rusland omzet in 2003: 7 miljard USD

⁶⁸ Statistieken van Eurostat

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=0,1136217,0_45571464&_dad=portal&_schema=PORTAL

uitbreiding stijgt dit cijfer, gezien de bloeiende handel met de voormalige sovjetstaten, maar precieze statistieken waren nog niet beschikbaar op het moment van het afsluiten van dit manuscript.

Tenslotte is er ook goed nieuws op het internationaal-economisch vlak. Rusland was al acht à negen jaar kandidaat-lid WTO, aangezien er met alle leden bilaterale akkoorden inzake handelsconcessies (liberalisering, tarieven,...) gesloten moeten worden, wat vooral met de EU en de VS moeilijk lag. Op de Topconferentie van 21 mei 2004 tekenden Pascal Lamy (Europees Commissaris voor de Handel) en German Gref (de Russische Minister voor Economische Ontwikkeling en Handel) het akkoord dat de start is van de bilaterale onderhandelingen (betreffende de markttoegang) met de EU voor de toetreding van Rusland tot de WTO, wat een serieuze stap voorwaarts betekent voor Rusland.⁶⁹

IV Mogelijke oorzaken van het beperkte succes van het partnerschap

A. De relatie met de VS / de NAVO

Zowel voor de EU als voor Rusland is de relatie met de VS de belangrijkste buitenlandse betrekking. De ESDP vormt geen tegengewicht voor de militaire macht van de VS, maar wordt door vele Europeanen eerder als aanvullend gezien of als een middel om de transatlantische relatie nieuw leven in te blazen.⁷⁰ Enerzijds vrezen sommigen dat een te nauwe band met Rusland, in de VS zou worden gezien als een poging tot blokvorming tegen Amerika, wat de steun van de VS en de NAVO aan de EU in het gedrang zou brengen.⁷¹ Anderzijds, wordt er in de rechtsleer gesuggereerd dat de positie van de VS als enige overblijvende supermacht, de EU en Rusland net dichterbij elkaar zou brengen.⁷²

Zoals gezegd, bestond in Moskou alleszins de hoop dat een versterkte EU een stap was in de richting van een multipolaire wereld, waarin ook Rusland een rol zou kunnen spelen. Bij de uitbreiding van de NAVO, werd naar de Russische stem echter niet geluisterd, zeker niet toen de NAVO overging tot een oorlog in Kosovo zonder te wachten op een VN-mandaat. Op de EU Top in Nice (2000) werd sterk de nadruk gelegd op de goede banden met de NAVO, eerder dan de autonomie te benadrukken, wat wel was gebeurd op de Top van Keulen, een half jaar voordien. Dit leidde de Russen tot het besluit dat de EU uiteindelijk altijd de zijde van de VS zou kiezen, in plaats van een meer onafhankelijke koers te varen, zodat het voor Rusland zelf ook beter was om haar inspanningen op de NAVO en de VS te richten.⁷³ Die gelijkgestemdheid werd o.m. duidelijk bij de besprekingen tussen de Amerikaanse

⁶⁹ EU-Russia Summit, 21 mei 2004, Moskou, EU announces formal recognition of Russia as "Market Economy" in major milestone on road to WTO membership:

http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/ip02_775.htm

⁷⁰ T., FORSBERG, *o.c.*, 256.

⁷¹ D., DANILOV, *o.c.*, 4.

⁷² F. S., HANSEN, 'Explaining Russian Endorsement of the CFSP and the ESDP', 33/4 Security Dialogue, 2002, 443 – 456, geciteerd in T., FORSBERG, *o.c.*, 257.

⁷³ C., RONTYANNI, "So far, so good? Russia and the ESDP" 78 *International Affairs*, 2002, 813 – 830, geciteerd in T., FORSBERG, *o.c.*, 258.

president Bush en de Russische president Putin, over de internationale ‘oorlog tegen het terrorisme’ en komt bv. ook naar voren in de ‘nieuwjaarsboodschap’ voor het Russische volk van de regering Putin.⁷⁴

B. Onwetendheid en bureaucratie

In de media wordt vaak vastgesteld dat men in Rusland (zelfs op hoog politieke niveaus) niet zo goed weet hoe de Europese Unie functioneert. Baranovsky wijst hiervoor twee belangrijke redenen aan: ten eerste was de Russische aandacht tot de jaren '90 gefocust op de dramatische interne gebeurtenissen.⁷⁵ Ten tweede, heerste er in Rusland lang de idee dat regionale structuren, zoals de EU, snel zouden worden vervangen door ‘pan-europese’ instituties, waardoor het niet nodig was om zich in de EU-structuur te verdiepen. Forsberg voegt hier nog aan toe dat Rusland traditioneel denkt in termen van natiestaten, waardoor de betekenis van de EU nog moeilijker te begrijpen valt, zeker wanneer een gemeenschappelijk Europees standpunt (bv. bij de oorlogen in Afghanistan en Irak) ver te zoeken is. Ook in de onderhandelingen ontstaan vaak misverstanden omdat het voor Rusland soms onduidelijk is wie voor welke onderwerpen onderhandelingsbevoegdheid heeft, bv. inzake Kaliningrad of de ESDP.

Ook binnen de EU rijzen er dergelijke problemen aangezien de kennis over Rusland ook niet altijd optimaal is, en aangezien de structuren dikwijls te log zijn om snel en efficiënt te reageren op Russische initiatieven. De Europese aanpak wordt bovendien verzwakt door het wisselende voorzitterschap, waardoor elke voorzitter resultaten wenst te bekomen gedurende zijn termijn, soms ten koste van een langetermijn visie.

C. Cultuur- en waardeverschillen

De EU staat voor een partnerschap gebaseerd op gemeenschappelijke waarden (bv. in het Common Strategy Paper), terwijl Rusland eerder de nadruk legt op gemeenschappelijke belangen.⁷⁶ Dit veroorzaakt volgens sommige auteurs, een terughoudendheid bij de EU om nog dichtere samenwerking aan te gaan.⁷⁷ Rusland bekijkt deze gemeenschappelijke waarden vanuit een ander perspectief: internationaal recht beschermt de staatssoevereiniteit, terwijl mensenrechten die eerder ondermijnen, wat tot uiting komt in hun Middle Term Strategy Paper. Deze tweespalt in visies kwam bij het conflict in Tsjetsjenië duidelijk naar voren, toen de EU de Russische aanpak veroordeelde (o.m. door het bevriezen van enkele TACIS-fondsen) hoewel het de noodzaak van de strijd tegen het terrorisme wel erkent.

⁷⁴ Persbericht, Russian Foreign Ministry: ‘*Plans and Expectations in 2005*’, 28 december 2004
http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/english?OpenView&Start=1&Count=30&Expand=2#2

⁷⁵ V., BARANOVSKY, *Russia's Attitude towards the EU: Political Aspects*, Helsinki, Ulkopoliittinen instituutti, 2002, 191.

⁷⁶ T., FORSBERG, *o.c.*, 261.

⁷⁷ A., RAHR, ‘*EU view on Putin's Foreign Policy*’, www.dgap.org/english/text

D. Perceptie van macht en status

Rusland acht zichzelf onontbeerlijk voor verdere Europese ontwikkeling, in het bijzonder wat de militaire (ESDP) dimensie betreft. Ze zijn ontevreden met hun huidige rol als 'loyale toeschouwer', ze willen behandeld worden als een gelijkwaardige partner en erkenning krijgen als voornaamste staat binnen het GOS.⁷⁸ De EU daarentegen wil deze suprematie niet erkennen, hoewel Rusland soms wel een aparte behandeling krijgt, bv. door de halfjaarlijkse topbijeenkomsten, en de flexibiliteit inzake het visumregime (Schengen). De EU acht Rusland niet onontbeerlijk, gezien het kleine Russische aandeel in de Europese export (terwijl de EU wel de voornaamste handelspartner is van Rusland).

⁷⁸ V., BARANOVSKY, "Common European Security and Defence Policy: Horizons of the Russian Perception", 1 *Connections*, 2002, 21 – 27, geciteerd in T., FORSBERG, *o.c.*, 264.

Besluit

Deels is de toekomst van het Europees Russische partnerschap onbekend, aangezien de gevolgen van eventuele toetreding of toenadering tot de EU van andere ex-sovjetstaten (Kroatië, Moldavië,...) moeilijk te voorspellen is. Veel hangt ook af van de Russische machthebbers en de economische conjunctuur van het moment (bv. de huidige strijd van Putin tegen de energie-oligarchen). Naarmate de Europese structuren efficiënter werken, zal een deel van de bureaucratische problemen waarschijnlijk opgelost worden, maar een verandering in perceptie van normen en status, zal ongetwijfeld langer op zich laten wachten.

De snelle implementatie van de ‘Kaliningrad package deal’, is zeer hoopvol naar de toekomst toe. Dit kan dan weer niet gezegd worden van de Europese aanpak van de mensenrechtenschendingen in de Baltische staten. Deze ‘non-citizens’ vormen een tijdbom onder de broze structuren van deze nieuwe lidstaten, aangezien het in deze tijden niet meer kan en mag geaccepteerd worden dat mensen van de meest elementaire rechten, zoals stemrecht, verstoken blijven.

De meeste auteurs zijn het erover eens dat de mooie ideeën uit de PCA en de Gemeenschappelijke Strategieën, vooral academische waarde hebben, zolang ze niet door concrete maatregelen geïmplementeerd worden, wat momenteel zeker nog niet het geval is. De stappenplannen van 10 mei 2005 proberen hieraan iets te veranderen, maar hun concrete impact moet nog worden afgewacht. Een punt dat in het oog moet worden gehouden is zeker de beloofde gezamenlijke aanpak van de problemen in Transdnistrië, in Abkhazië, in Zuid-Ossetië en in Nagorno-Karabakh. Een eerste indicatie pro of contra gemeenschappelijk optreden met de EU, kunnen we in de komende dagen al verwachten, nl. de Russische reactie op de opstand in Oezbekistan.

Rusland beschouwt zichzelf als een Europees land, dat de Europese waarden wel degelijk onderschrijft. Een aanbod tot inkadering van de relaties EU-Rusland binnen een algemene European Neighbourhood Policy (ENP), vindt men dan ook bijna beledigend. Bij het uitwerken van vele plannen t.a.v. Rusland, werd er jammer genoeg vaak onvoldoende verband gelegd tussen de EU-uitbreiding en Rusland. Met het verzoek tot consultatie in beslissingen die ook Rusland beïnvloeden, werd door de EU heel vaak geen rekening gehouden. Ondanks de mooie ideeën en doelstellingen, is de relatie EU-Rusland tot nu toe vooral een zaak geweest van brandjes blussen bij gebrek aan een echte gemeenschappelijke strategie.

Het echte strategische partnerschap moet nog komen...

Freya Baetens

Gent, 17 mei 2005

Bibliografie

Verdragen en bilaterale overeenkomsten

- Verdrag van Amsterdam, *P.B.* C 340 van 10 november 1997.
- Overeenkomst inzake partnerschap en samenwerking waarbij een partnerschap tot stand wordt gebracht tussen de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten, enerzijds, en de Russische Federatie, anderzijds., *P.B.* L 327 van 28 november 1997.
- Verdrag tot Oprichting van de Europese Gemeenschap (geconsolideerde versie) *P.B.* C 325 van 24 december 2002.

Rechtspraak

- H.v.J., 15 december 1995, C-415/93, Bosman, C-415/93, *Jur.* 1995, I-4921.
- H.v.J., 8 mei 2003, C-438/00, Deutscher Handballbund, *Jur.* 2003, I-4135, ook genoemd „arrest Kolpak”.
- H.v.J., 12 april 2005, C-265/03, Simutenkov, n.n.g.

Akten van Gemeenschapsinstellingen

- Gemeenschappelijke Strategie van 4 juni 1999 ten aanzien van Rusland, 24 juni 1999, *P.B.* L 157/1 van 24 juni 1999.
- Verordening (EG, Euratom) nr. 99/2000 van de Raad van 29 december 1999 betreffende bijstand aan de partnerstaten in Oost-Europa en Centraal-Azië, *P.B.* L 012 van 18 januari 2000.

Rechtsleer

Boeken

- ANTONENKO, O., PINNICK, K. (ed.), *Russia and the European Union : prospects for a new relationships*, London, Routledge, 290 p.
- BARANOVSKY, V., *Russia's attitudes towards the EU : political aspects*, Helsinki, Ulkopoliittinen instituutti, 2002, 191 p.
- BARYSCH, K., COTTRELL, R., FRATTINI, F., e.a., *Russia and the WTO*, London, Centre for European reform, 2002, 85 p.
- BORKO, Y., “The European Union’s Common Strategy on Russia: a Russian View”, in HAUKKALA, H., MEDVEDEV, S. (ed.), *The EU Common Strategy on Russia: Learning the grammar of the CFSP*, Ulkopoliittinen instituutti & Institut für Europäische Politik, 144 p.
- BRENTON, P., TOURDAYA, N., WHALLEY, J., *The potential trade effects of a free trade agreement between the EU and Russia*, Brussels, Centre for European policy studies, 1996, 21 p.
- BUGAJSKI, J. (ed.), *Toward an understanding of Russia : new European perspectives*, New York (N.Y.), Council on foreign relations, 2002, 215 p.

- C., HILLION, *The evolving system of European Union external relations as evidenced in the EU Partnerships with Russia and Ukraine*, doctoraatsproefschrift, n.n.g., 316 p.
- GOODBY, J.E., BUWALDA, P., TRENIN, D., *A strategy for stable peace : toward a Euroatlantic security community*, Washington D.C., United States institute of peace, 2001, 189 p.
- GORODETSKY, G. (ed.), *Russia between East and West : Russian foreign policy on the threshold of the twenty-first century*, London, Cass, 2003, 202 p.
- GOWAN, D., *How the EU can help Russia* , London, Centre for European reform, 2000, 48 p.
- HAUKKALA, H., *Towards a Union of Dimensions: the effects of eastern enlargement on the Northern Dimension*, The Finnish Institute of International Affairs 2002, 188 p.
- HUBEL, H. (ed.), *EU enlargement and beyond: the Baltic states and Russia*, Berlin, Berlin Verlag, 2002, 469 p.
- JOHNSON, D. en ROBINSON, P. (ed.), *Perspectives on EU-Russia relations*, London, Routledge, 2005, 217 p.
- MALFLIET, K., *Russia and the European Union: Towards a Strategic Partnership?*, Leuven, 2002, 27p.
- MALGIN, A.V., *Russia-EU relations within the European politics*, Louvain-la-Neuve, UCL-Institut d'études européennes, 2002, 19 p.
- MARESCEAU, M., "EU Enlargement and EU Common Strategies on Russia and Ukraine : An Ambiguous Yet Unavoidable Connection", in C. HILLION (ed.), *EU Enlargement : A Legal Approach*, Oxford and Portland Orgeon, Hart Publishing, 2004, 230 p.
- MOSHES, A., *Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union*, The Finnish Institute of International Affairs 2003, 90 p.
- PINDER, J., SHISHKOV, Y., *The EU and Russia : the promise of partnership*, London, Federal trust for education and research, 2002, 153 p.
- POTEMKINA, O. I., *EU-Russia cooperation in justice and home affairs in the context of enlargement*, Louvain-la-Neuve, UCL-Institut d'études européennes, 2002, 22 p.
- STENT, A., "An American view on Russian security policy and EU-Russian relations", in X. (ed.), *Russia's security policy & EU-Russian Relations*, ESF Working Paper No. 6, 2002, 23 p.
- VAN ELSUWEGE, P., *EU enlargement and its consequences for EU-Russia relations : the limits of a 'fair weather' strategy*, Leuven, Instituut voor Internationaal en Europees beleid, 2002, 25 p.
- VOYNIKOV, V.V., *The Cooperation between the Russian Federation and the European Union in combating organized crime: some legal questions*, Leuven, Instituut voor Internationaal en Europees beleid, 2003, 27 p.
- X., *Russia in a United Europe: Round Table on Russia (27 november 2002)*, Leuven, Chair Interbrew – Baillet Latour KUL – UCL, 2002, 25 p.

Tijdschriften

- ALIBONI, R., "The Geopolitical Implications of the European Neighbourhood Policy", *EFRA* 2005, 1-16.

- BARANOVSKY, V., “Common European Security and Defence Policy: Horizons of the Russian Perception”, 2002 1 *Connections*, 21 – 27, geciteerd in T., FORSBERG, “The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed”, *EFAR* 2004, 264.
- D., COPELAND, “Trade expectations and the Outbreak of Peace : Détente 1970-74 and the End of Cold War 1985-91”, 9/1-2 *Security Studies*, 1999-2000, 15-58, geciteerd in HANSEN, F.S., “The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed”, *EFAR* 2004, 307.
- FORSBERG, T., “The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed”, *EFAR* 2004, 247 – 267.
- GERRITS, A.W.M., “Tussen democratie en dictatuur in de voormalige Sovjetunie: de transitie achter de rug?”, *Internationale Spectator*, januari 2004, 12-17.
- GOZI, S., “New Frontiers and New Policies in Europe”, *The European Union Review*, vol. 8, 2003, 43-51.
- HANSEN, F.S., “Explaining Russian Endorsement of the CFSP and the ESDP”, 33/4 *Security Dialogue*, 2002, 443 – 456, geciteerd in T., FORSBERG, “The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed”, *EFAR* 2004, 257.
- HANSEN, F.S., “Trade and Peace: a Classic retold in Russian”, *EFAR* 2004, 303 - 322.
- JANSEN, M., “Massavernietigingswapens uit de voormalige Sovjetunie: een nieuw soort wapenwedloop?”, *Internationale Spectator*, nov. 2004, 555-561.
- JANSEN, M., “Rusland en de islam”, *Internationale Spectator*, juli/aug. 2004, 377-381.
- LÖWENHARDT, J., “Het Nederlandse OVSE-voorzitterschap, Moldova en de Russische diplomatie”, *Internationale Spectator*, april 2004, 200-205.
- LYNCH, D., “Russia faces Europe”, 2003, Paris, 60 *Chaillot Papers*, European Union Institute for Security Studies, 57, geciteerd in FORSBERG, T., “The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed”, *EFAR* 2004, 251.
- MIKENBERG, E., “89 Russias : Subnational foreign activities of the federal units of the Russian Federation in the 1990s”, *The Federalist Debate*, november 2002, 34-36.
- RONIN, V., “Rusland: buiten Europa?” *Internationale Spectator*, juli/aug. 2004, 368-376.
- RONTROYANNI, C., “So far, so good? Russia and the ESDP”, 78 *International Affairs* 2002, 813 – 830, geciteerd in T., FORSBERG, “The EU-Russia Security Partnership: Why the Opportunity was missed”, *EFAR* 2004, 258.
- SHEMIATENKOV, V., “The Relations Between Russia and the EU”, *RAE* 1997, 277 – 289.
- VAN DER MEULEN, J.W., “Centraal Europa en het EU Veiligheidsbeleid: oud of nieuw Europa”, *Internationale Spectator*, juni 2004, 293-297.
- VAN ELSUWEGE, P., “De Europese Unie, de Baltische Staten en Rusland: een complexe driehoeksrelatie”, *Studia Diplomatica*, vol. LIV 2001, 103-116.
- VAN ELSUWEGE, P., VERMEERSCH, A., ‘Europees partnerschapsakkoord met Rusland heeft directe werking’, *Juristenkrant* 27 april 2005, 16.

- X., "La Russie et les autres pays de la CEI en 2004", *Le Courier des pays de l'Est*, jan/fev 2005, 6-36.

Internetsites (alle website-adressen werden gecheckt op 16 mei 2005)

- DANILOV, D., 'The EU's Rapid Reaction Capabilities: A Russian Perspective', IISS/CEPS European Security Forum, 10 september 2001, www.eusec.org/danilov.htm
- EU Country Strategy Paper on Russia: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/csp/index.htm
- EU hopes Latvia-Russia row resolved before summit, 29 april 2005, <http://www.eubusiness.com>
- EU Presidency Work Programme: http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_247.htm
- Four Common Spaces, EU-Russia Summit, 25 november 2004, Den Haag, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_04/m04_268.htm
- Joint Declaration on strengthening dialogue and cooperation on political and security matters in Europe: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/stat_secu_en.htm
- Joint Press Release, EU-Russia Summit, The Hague, 25 november 2004, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/82799.pdf
- Joint Statement EU-Russia Summit, 3 oktober 2001, Brussel: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_10_01/dc_en.htm
- Joint Statement EU-Russia Summit, 30 oktober 2000, Parijs: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm
- Joint Statement EU-Russia Summit, 31 mei 2003, Sint Petersburg: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/sum05_03/js.htm
- Joint Statement EU-Russia Summit, 6 november 2003, Rome, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit11_03/jps061103.htm
- Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations, 27 april 2004, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russia_docs/js_elarg_270404.htm
- Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation, 11 november 2002: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/js_kalin.htm
- Joint Statement, Summit EU-Rusland, 29 mei 2002, Moskou http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/state.htm
- LAVROV, S., "Extending the Framework of Partnership", Rossiiskaya Gazeta, 11 mei 2005, http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/english
- LIUHTO, K., 'The Eu and Russia: Strategic Partners or Fighting Rivals', lezing in het Pan-Eurooppa Instituutti, 10 april 2004, <http://www.compiler.fi/idankaupan/tutkimukset/specialreports/Liuhto-visons.html>

- Opsomming bestaande PCA's: www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/index.htm
- PATTEN, C., 'Investing in Russia' European Business Club, Investing in Russia Conference - Brussel, 2 oktober 2001, SPEECH/01/428: http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp01_428.htm
- PATTEN, C., European Business Club (EBC) Conference on 'Shaping Russian-European Integration in the 21st Century - Moscow, 28/05/02 - SPEECH/02/235: http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp02_235.htm
- Persbericht, Russian Foreign Ministry: 'Plans and Expectations in 2005', 28 december 2004 http://www.ln.mid.ru/brp_4.nsf/english?OpenView&Start=1&Count=30&Expand=2#2
- Press Release EU-Russia Summit, 11 november 2002, Brussel: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/index.htm
- Press release, Summit EU-Rusland, 29 mei 2000, Moskou: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_29_05_00/index.htm
- PRODI, R., 'What the 21st Century holds for the EU - Russia relationship': http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/sp02_237.htm
- PUTIN, V., toespraak voor de Duitse Bundestag en Bundesrat, Berlijn, 21 september 2001, www.fifoost.org/rusland/land/putin-rede.php
- RAHR, A., 'EU view on Putin's Foreign Policy', www.dgap.org/english/text
- Road maps EU-Russia Summit, Moskou, 10 mei 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_05/index.htm
- Russia's Middle Term Strategy towards the EU 2000-2010: http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_245.htm
- SOLANA, J., 'A Secure Europe in a better World', rapport voor de Europese Raad, Thessaloniki, 20 juni 2003, www.ue.eu.int/Solana
- SPENCE, J., 'The European Union: "A view from the top": Top Decision-Makers and the European Union' (EOS Gallup, Brussels 1996) www.europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/top/top.pdf
- Statistieken van Eurostat http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=0,1136217,0_45571464&_dad=portal&_schema=PORTAL
- Statistieken: <http://www.eubusiness.com>
- Summit EU-Russia, 21 mei 2004, Moskou, "EU announces formal recognition of Russia as "Market Economy" in major milestone on road to WTO membership": http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/ip02_775.htm